

Последните леопарди в България

Златозар Боев

Леопарди в България? Да! В природата на България някога са властвали, ревяли, бягали, дебнели и ловували леопарди. Те били почти същите, които днес знаем от горите и саваните в Африка и Азия. Някога обаче, през Мала Азия и Балканския полуостров, ареалът на леопарда (*Panthera pardus*) достигал дори до Западна Европа.

Всъщност днес леопардът все още е разпространен отсреща – от другата страна на Черно море. Там, в най-южните предели на Русия, в Краснодарския край преди 3 – 4 години заснеха диви ле-

опарди да се разхождат нощем дори по язовирните стени по южните склонове на Кавказ. Предноазиатският (кавказки) подвид на леопарда (*Panthera pardus saxicolor*) все още се среща в Закавказието в Грузия, Армения и Азербайджан, както и в Русия, в Северен Кавказ. На изток ареалът му достига до Афганистан. В Далечния Изток се среща и друг подвид – амурският (далекоизточен) леопард (*Panthera pardus orientalis*), обитаващ горите на Корейския полуостров и руския Приморски край.

Съвременният леопард е четвъртата по размер от големите котки на Земята, но сред тях той е видът с най-об-

ширен ареал. Затова е обяснимо, че на двата континента, които обитава все още, ареалът му е разпокъсан и в отделните области видът съществува чрез различни и добре обособени свои подви-

дове. Общият им брой е девет: *P. pardus pardus* – в Африка, *P. p. nimr* – в Арабския полуостров, *P. p. fusca* – в Индустан и съседните райони, *P. p. saxicolor* – в Югозападна Азия до Дарданелите, *P. p. kotiya* – в Шри Ланка, *P. p. orientalis* – на Корейския полуостров и в Приморския край на Русия, *P. p. delacouri* – в Югоизточна Азия, *P. p. japonensis* – в северен и Центален Китай и *P. p. melas* – в Ява (Индонезия). Въпреки обширния си ареал, леопардът днес е уязвим вид според категоризацията на Световния съюз за защита на природата (IUCN).

През декември 2018 г. фотографии от фотокапани за пореден път доказаха

Амурски леопард (Panthera pardus orientalis) – експонат в Националния природонаучен музей, БАН; препаратор: Панайот Димитров, 18.04.2019 г. (Снимка: З. Боев)

съществуването на леопарди и в югоизточен Азербайджан, в района на Талиш. Там, през есента на същата година, екип на Националния природонаучен музей проведе проучване тъкмо с тази цел – потвърждаване на разпространението на тази красива голяма котка в южната част от страната.

Каква е разликата между леопарда и пантерата, някой би попитал. Няма разлика! Това са две имена за едно и също животно. В Средна Азия, в някои райони го наричат и барс. Често черната фор-

ма на леопарда наричат черна пантера, макар че тя изцяло се отнася към същия вид и има пълна таксономична идентичност.

В древния Рим използвали леопардите в цирковите борби с гладиатори, затворници и пленници. По времето на император Нерон (37 – 68 г. н.е.) с държани гладни леопарди се разправяли с първите последователи на Христовото учение. Важно е да знаем, че ако днес леопардът е едно „екзотично“ животно за нас, европейците, то за нашите

Предноазиатски леопард (Panthera pardus saxicolor) – екземпляр, заснет с фотокапан в Талиш, Източен Азербайджан, 18.12.2018 г. (Снимка: Българо-азербайджански екип за проучване на леопарда в Азербайджан)

прагеди той е бил част от живота и... смъртта!

В България, в един от най-значимите паметници на римското изкуство, какъвто е късноантичната римска гробница в Силистра от средата на 4 в. н. е. (по време на управлението на император Теодосий, 379-395 г. н. е.) по фреските на свода откриваме реалистични изображения на леопарди (ловни сцени). Според археолога Георги Александров (1920 – 1999) този сюжет често присъства в иконографията на римското изкуство като атестат за знатен произход, власт и могъщество. В наличието на леопарди по нашите земи, пренесени от малоазиатските и сирийските римски провинции никой не се съмнява.

На един камбановиден кратер (керамичен съд) от 360 – 340 г. пр. н. е., намерен през 1958 г. в некропола на Месембрия (дн. Несебър), е изобразен Дионис, полулегнал върху застлано с леопардова кожа легло. Според изследването (1990)

на археолога Михаил Лазаров (1934 – 2006) за античната рисуванa керамика в България, леопардовите кожи са били широко разпространен атрибут в бита на гревните елини.

Според американските зоолози Ендрю Стейн и Вирджиния Хейсън видът *Panthera pardus* възникнал преди 470 000 – 850 000 г. в Африка. По-късно (преди около 170 000 – 300 000 г.) той мигрирал в Азия. Най-гревните надеждни фосили от леопарда са от находището Летоли в Танзания. Те са датирани на 3 500 000 г. Най-гревните фосили в Азия са намерени в Иран (находището Сивалик) и са на около 2 000 000 г.

Допреди 20-ина години само в Западна Европа бяха известни около 60 находища на костни останки от леопарди от лениново време (плейстоцен). Удивително, вероятно за мнозина, е че те съвсем не са локализирани в южните, по-топли предели на континента. Напротив, на север леопардът достигал чак до граф-

ство Дарбишър във Великобритания и е бил широко разпространен в цялата южна половина от Острова. Тогава все още е съществувала сухоземната връзка с континента. Същото се отнася и за днешна Германия, където леопарди са открити в провинция Берлин. Най-многобройни са находищата на плейстоценски леопарди в периферията на Алпите, както на север, така и на юг от планинския масив. Така е и с находищата около Пиренеите в Испания и Франция. Леопардът проникнал и на Апенинския полуостров и на юг разпространението му е документирано до днешната италианска провинция Рим. Ще се изненадате, но леопардите са населявали цели 17 (от общо 44) държави в Европа: Австрия, Белгия, Босна и Херцеговина, Великобритания (вкл. Гибралтар), Германия, Грузия, Гърция, Испания, Италия, Португалия, Словения, Сърбия, Холандия, Унгария, Франция, Хърватия и Чехия. Уточнявам, че това са данни...от преди 20 години на германския зоолог Карл-Хайнц Фишер от Берлинския природонаучен музей, а по-нови обобщения по този въпрос няма.

Както ще разберете, тези данни съвсем не са пълни, дори и за онова време, а през последните години бяха открити и още нови находки на леопарди на Стария континент. През 1994 г. в пещерата Шове-Понт-Дарк във Франция са намерени останки с възраст около 23 000 г. През 2011 г. в пещерата Бишник в полските Карпати в Южна Полша също бяха намерени кости от леопарди от края на средния и късния плейстоцен. От късния плейстоцен леопардът е известен и от Палестина, Кавказ, Туркмения, Таджикистан, Китай, Приморския край и остров Ява.

Има и много още нови находки, но няма тук да ги изреждаме. Всичко това

значително допълва представите ни за животинския свят и природната обстановка, в която са живели древните ни предшественици. Около 15-ина са вече находищата на леопарди и на Балканите, където освен в посочените по-горе страни, са намерени и в Черна Гора, както и в Северна Добруджа в Румъния.

На фона на толкова много находки на леопарди в Европа и на Балканите, какво се знае за този вид у нас? Трябва да сме спокойни, че България съвсем „не изостава“ в това отношение. Още в 1982 г. екип от полски археолози и палеозоолози публикува първите останки от леопарди в пещерата Бачо Киро (Дряновско). Те, както и повечето грузи, са датирани на късен плейстоцен (47 000 – 29 000 г.). Зоологът Николай Спасов през 2019 г. е определил нови находки (кости от крайниците) на леопарди в тази пещера. През 1997 г. проф. Н. Спасов съобщава за намерени от пещерняка Димитър Райчев (1922 – 2002) голни челюсти от два леопарда (мъжки и женски) от Триъгълната пещера в Западните Родопи (край с. Борино, Смолянско). Те са датирани с късно-Вюрмска възраст на около 15 570 г. и според него вероятно са най-късните находки на леопарди в цяла Европа! Въз основа на детайлни сравнения на зъбите, както и на грузи белези, авторите установяват, че нашият „родопски“ леопард напълно се вписва в характеристиките на известните дотогава леопарди, обитавали Средиземноморието. Те смятат, че поне източносредиземноморските леопарди са били идентични с тези от Близкия Изток и вероятно се отнасяли към същия подвид.

В съседна Турция леопардът просъществувал до наши дни и през 2013 г. с фотокапани е доказано присъствието му в провинциите Трабзон, Чинар и Диярбекир в Мала Азия. В 1974 г. един ле-

Черен леопард (черна пантера, *Panthera pardus*).
Рис. Златозар З. Боев

опард бил убит край гр. Бепазари в североизточна Анадола, а в 2010 г. – друг в провинция Сиирт в югоизточния край на страната. Този хищник най-често обитава субалпийските ливади в планините, гъстите храсталаци с наличие на скали, ждрела и проломи, а по-рядко – и горите в предпланините, с надморска височина от 0 до 5200 метра!

Многобройни са изображенията на леопарди от т. н. пещерна живопис в десетки пещери в Европа от палеолита. За нас е особено интересно, че се предполага, че леопардът у нас и на Балканите е преживял цялата ледникова епоха и е доживял до холоцена. След края на плейстоцена ареалът му се разпокъсал и човекът много бързо успял да го изтребят от отделните участъци, в които се е съхранил. Според Н. Спасов намерените неолитни изображения на леопарди навеждат на мисълта, че през неолита все още е обитавал нашите земи! Нещо

повече – леопардите са доживяли у нас и още по-късно! В началото на 1980-те години археологът Васил Николов намира в местността „Делниците“ край с. Елешница (Разложко), в долината на р. Места керамична фигурка, изобразяваща леопард. Възрастта ѝ е от началото на VI хилядолетие пр. н. е., т. е. от ранно бронзовата епоха. Фигурката е толкова реалистична, че се смята, че древният скулптор е познавал отлично

изобразения хищник. Друга миниатюрна статуетка на леопард е намерена в местността Окол глава (б. с. Гниляне – гн. квартал на гр. Нови Искър, Софийско), датирана 3000 – 1900г. пр. н. е., т. е. от късен неолит.

А защо леопардът е изчезнал от България, Балканите и Европа? Причините за изчезването на тази красива котка са свързани с човека. Постепенното съкращаване на популациите и изчезване на едрите му плячки трайно смалило хранителната му база. Турът изчезнал напълно, както изчезнали и алпийският козирог и сайгата – единствената антилопа, населявала Европа в по-ново време. Оредели и елените, сърните, дивите кози, фазаните и глухарите. В много райони изчезнали тетревите, лещарките и франколините. Последните напуснали Европа, изглежда завинаги. Силно се съкратила площта на горите, засилило се човешкото при-

съствие, а с това и безпокойството на дивите хищници. Прекомреният лов (дори и през неолита и ранно-бронзовата епоха) заради красивата му напътена кожа, заради ноктите му, използвани за амулети и украшения, както и безмилостното му изстребване в капани, със стрели и копия заради щетите, които нанасял на отглежданите стопански животни, не му оставили много шансове, за да оцелее. С обезлесяването на равнините те се превърнали в по-удобно ловно поле за вълците глутници, отколкото за леопардите,

които ловуват винаги поединчно и се нуждаят от пресечен терен със скални укрития, за да издебват плачката си. Леопардите преследват жертвата си на кратко разстояние и поединчно, а вълците – продължително до изтощаването ѝ и на глутници.

И все пак – докога са живели последните леопарди в България? Категоричен отговор зоолозите все още нямат, но можем да предположим, че последните леопарди са напуснали Балканите и Европа не по-късно от желязната епоха (1300 – 600 г. пр.н.е.). ■

Изисквания към авторите на сп. „Природа“

Сп. „Природа“ е научнопопулярно списание, предназначено за широка читателска аудитория: специалисти от различни научни области, преподаватели във висши и общообразователни учебни заведения, студенти, ученици, любознателни читатели с разностранни интереси.

Характерът на списанието налага някои специфични изисквания към авторите: разглеждане на актуален и важен за науката проблем; достъпно изложение; понятен за широката публика език; избягване на чуждици в случаите, когато могат да се употребят съответните български думи; онагледяване на текста с илюстрации, таблици, фигури. Не е желателно обособяването на отделни глави и раздели, както и цитирането на ползваната литература в края на статията.

Обемът на статиите е 5–6 машинописни страници (стандартната машинописна страница е 30 реда, 60 знака на ред, като този обем не включва предлаганата илюстрация). Към ста-

тиите се прилагат кратки биографични данни за автора и негова снимка.

Кратките научни съобщения и любопитни факти се помещават в отделни рубрики, поради което е необходимо да се посочи научната област, към която се отнася съобщението.

Илюстрациите трябва да са годни за непосредствено полиграфическо възпроизвеждане.

За осъществяване на контакт с авторите е необходимо те да посочат на края на статията или съобщението трите си имена, телефон и имейл.

Ръкописите се представят на електронен носител или се изпращат по имейла.

Текстът трябва да е във формат .doc/.rtf за MS Office XP/97-2003 или .docx за MS Office за Win7.

Не се приемат за издаване или отпечатване произведения, в които илюстративният материал е вмъкнат в .doc/.docx/.rtf файл.

Снимките се предоставят на отделни файлове във формати .jpeg и .tif.

ЛЮБОПИТНО

Хищно растение се храни и с гръбначни животни!

Не е новост, че в многоликата Природа съществуват някои растения, които понякога си „похапват“ гръбни безгръбначни животни, главно насекоми. Поради това те са широко известни в популярния език като „Насекомоядни растения“ или „Растения хищници“. Някои интересни растения хищници съществуват и в българската флора. Те се срещат главно в и около блата с обилна водна растителност, които са любимо място и на много насекоми – мухи, комари, ципокрили и други. Между българските растения хищници по-известни са Кръглолистната росянка (*Drosera*

rotundifolia), Алгрованда (*Aldrovanda vesiculosa*), Мехунката (*Utricularia utriculus*) и гр. И, Въпреки че досега в света има описани десетки, а може би и стотици видове „растителни хищници“ от почти всички континенти, не бяха известни случаи, някои от тях да улавят и използват за храна и гръбначни животни.

В началото на 2019 г. в списание *Ecology* се появи изненадващо съобщение, че в Канада е установено и документирано чрез снимков и филмов материал как местното растение Пурпурна сарацения (*Sarracenia purpurea*) улавя и използва за храна и

гребни представители на една местна саламандра (гъждовник) от вида Петниста амбистома (*Ambystoma maculatum*). Откритието е направено случайно през 2017 г. от канадския студент Тески Болдуин (Teskey Baldwin) от университета в гр. Гелф по време на посещението му в известния природен резерват Algonquin Park. В следващите 2 години екип учени и преподаватели от университетите в Гелф и Торонто, заедно с Тески Болдуин, потвърждава явлението и извършва по-подробно изследване. А през настоящата година са публикувани и първите резултати от колектива от 6 учени, между които и наблюдавателният студент.

Оказало се, че хищното растение Пурпурна сарацения, което живее във водна и много влажна среда, редовно образува от своите листа своеобразни „ловни кошнички“, в които често попадат различни гребни насекоми, паякообразни, ракообразни и др. Попаднали вътре, те за минути или часове се утаяват и обездвижват в листните капани, след което растенията ги използват и за храна. Изненадващо било откритието, наблюдавано преди година от младия студент Тески Болдуин, че по време на размножителния период на Петнистата амбистома и първите разселвания на малките саламандри за самостоятелен живот се случва, че някои по-гребни млади екземпляри от вида също попадат в ловните кошнички на Пурпурната сарацения и не могат да излязат повече от тях. Установено било също, че това не са толкова редки случаи, защото в около 20% от изследваните растения в техните кошнички били

установени и малки саламандри, които оставали понякога живи до 2 – 3 дни, но в крайна сметка и те намирали смъртта си в тях. Нещо повече, в някои от кошничките на хищните растения били намирани и повече – до 3 уловени малки саламандри. Според канадските изследователи възможно е до 5% от популацията на младите новоизлюпени саламандри за една година да стават жертва на хищника. Изследванията върху този първи случай на улавяне и използване за храна на гръбначни животни от растения продължават и се очаква да бъдат разкрити нови факти и механизми относно парализирането, смилането и използването на жертвите от хищните растения.

По Ecology и SciNews